

Шелякін Олександр Сергійович,
оперуповноважений управління
стратегічних розслідувань в Одеській
області Департаменту стратегічних
розслідувань Національної поліції України,
кандидат юридичних наук,
спеціаліст-поліграфолог

ПОЛІГРАФ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Поліграф – (грец. poly – багато і graphos – писати) – технічний багатоканальний реєстратор психофізіологічних реакцій особи гласного використання, який дозволяє виявляти і фіксувати психофізіологічні реакції особи на певні стимули (подразники) за рахунок перетворення її психофізіологічних показників активності з аналогових сигналів у цифрові, що відображаються у вигляді кривих на поліграмах.

В ролі стимулу при проведенні опитування з використанням поліграфа найчастіше виступає певне запитання. Страх виявлення обману та загроза покарання при відповіді на яке призводить до фізіологічної реакції опитуваної особи.

Протягом останніх років поліграф, або детектор брехні, застосовують у діяльності правоохоронних структур, бізнесу та житті пересічних громадян, зокрема, під час добору кандидатів для заміщення вакантних посад (кадровий скринінг), спеціальних (внутрішніх) перевірок і службових розслідувань, виконання завдань у межах розшукового, досудового й судового провадження тощо [1, с. 54].

В кримінальному провадженні поліграф застосовують в формі діагностичного дослідження (інколи називають – тесту, перевірки) та в формі судової експертизи (експертного дослідження).

Необхідно акцентувати увагу на тому, що ініціатором проведення діагностичного поліграфологічного дослідження як правило є посадові особи правоохоронних органів. Слідчий, в провадженні якого перебуває кримінальне провадження, готує завдання спеціалісту-поліграфологу, в якому зазначає перелік запитань, які необхідно встановити під час опитування.

Даний вид досліджень переважно проводиться під час досудового розслідування, вчинених злочинів та пов'язаних із ним проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних заходів та має на меті встановлення:

- достовірності показань підозрюваного, обвинуваченого щодо обставин конкретного злочину;

- з'ясування кола осіб, причетних до злочину, або тих, які володіють інформацією відносно конкретного кримінального правопорушення;

- встановлення особи, яка вчинила злочин, і її співучасників;
- виявлення місця, способу та інших обставин злочину;
- встановлення мотивів злочину;
- визначення місця приховування трупа, зброї та ін.;
- місцезнаходження матеріальних доказів на місцевості та в приміщенні, в тому числі і безпосередньо під час обшуку;
- надання правдивості показань свідків та достовірність даних, отриманих від очевидців, потерпілих чи заявників тощо.

Завершальним етапом проведення діагностичного поліграфологічного дослідження є підготовка спеціалістом довідки про результати опитування з використанням поліграфа у двох примірниках, в якій зазначається:

- 1) час і місце проведення опитування;
- 2) посаду, назву структурного підрозділу, звання, прізвище, ім'я, по батькові спеціаліста, який проводив опитування;
- 3) документ (сертифікат), що засвідчує проходження відповідної підготовки спеціалістом;
- 4) модель поліграфа, що використовувався, кількість каналів реєстрації психофізіологічних показників;
- 5) посаду, звання (за наявності), прізвище, ім'я, по батькові ініціатора;
- 6) прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, посаду (за наявності) опитуваної особи;
- 7) підстави для проведення опитування та його мету;
- 8) питання, що перевірялися;
- 9) опис отриманих результатів та їх обговорення;
- 10) посаду, звання та підпис спеціаліста, який проводив опитування.

У довідці про результати опитування з використанням поліграфа зазначається, що висновки вірогідні та орієнтовні, не можуть бути використані як доказ, потребують додаткової перевірки та пошуку доказів в установленому законодавством порядку [3].

Незважаючи на те, що результати дослідження не можуть використовуватися як належний доказ в кримінальному провадженні, дана довідка може бути обґрунтуванням необхідності проведення подальших слідчих (розшукових) дій, наприклад проведення обшуку.

Іншою формою застосування поліграфа в кримінальному провадженні є проведення судової експертизи (експертного дослідження) із застосуванням спеціального засобу комп'ютерного поліграфа, що відноситься до розділу психологічних судових експертиз (пункт 6.8 «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень» затвердженої наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998).

Вказана експертиза проводиться з метою формування доказової бази під час досудового розслідування або судового розгляду, а її висновки є джерелом доказів для суду та носять орієнтувальний характер.

Нагальні потреби кримінального судочинства, спонукають правоохоронні органи залучати поліграфологів та їх спеціальні знання у галузі поліграфології для надання фахової допомоги у відкритому кримінальному провадженні. А для цього, за клопотанням слідчого, прокурора, адвоката до керівника установи, яка спеціалізується на проведенні психофізіологічних експертних досліджень з використанням поліграфа, на підставі винесеної слідчим-суддею й судом ухвали суду призначається судова психофізіологічна експертиза відносно перевірки від підекспертного даних, отриманих від нього раніше досудовим слідством для з'ясування питань, пов'язаних з подією вчиненого кримінального правопорушення. Саме на спеціаліста-поліграфолога, якого залучають до участі в кримінальному провадженні як експерта-поліграфолога на підставі ч. 4 ст. 38; ч. 1 ст. 243; ч. 2 п. 4 та 5 ст. 244 КПК України покладається проведення цієї експертизи у зв'язку з відсутністю в державних інституціях Міністерства юстиції України даного виду експертної діяльності [2, с. 30–31].

Слід зауважити, що судову психологічну експертизу (експертне дослідження) із застосуванням спеціального засобу комп'ютерного поліграфа можуть проводити як судові експерти державних спеціалізованих установ, так і судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (приватні експерти) з відповідних галузей знань [Закон про суд.екс].

Предметом опитування із застосуванням спеціального технічного засобу – комп'ютерного поліграфа є отримання орієнтувальної інформації щодо:

– ступеня ймовірності повідомленої опитуваною особою інформації;

– повноти наданої опитуваною особою інформації;

– джерела отриманої опитуваною особою інформації;

– уявлень опитуваної особи про певну подію;

– іншої орієнтувальної інформації, необхідної для конструювання версій розслідування певних подій [4].

Результати виконаного експертом-поліграфологом судової психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа оформляються у вигляді експертного висновку.

Аналізуючи вищевикладене доходимо висновку, що за допомогою поліграфа можна отримувати криміналістично значущу інформацію в рамках кримінального провадження, якою можуть скористатися і представники сторони обвинувачення, і представники захисту. Водночас, існує низка проблем у застосуванні поліграфа в кримінальному провадженні, серед яких є нерегульованість цієї діяльності в кримінальному процесі України, а також відсутність єдино визнаної методології проведення досліджень.

Список використаних джерел

1. Куценко Д. В. Правовий статус ініціатора проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа. *Правове*

регулювання правозастосування. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2019. № 1 (17). С. 54–61.

2. Мотлях О. І. Основи поліграфології : лекц. курс. Нац. академ. внутр. справ Освіта України, 2019. 46 с.

3. Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України : наказ МВС України від 13 лист. 2017 р. № 920. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-17#Text>.

4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08 жовт. 1998 р. № 53/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98?find=1&text=%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84#w1_1.

Шкелебей Вікторія Анатоліївна,
доцент кафедри кримінального
та кримінального процесуального права
Національного університету «Києво-
Могилянська академія», кандидат
юридичних наук, доцент

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ІНТЕРВ'Ю

Розкриття злочинів визнається як одне з ключових завдань правоохоронних органів у всіх країнах світу.

Результати досудового розслідування залежать від проведених слідчих (розшукових) дій, а результати проведеного допиту залежить від якості та етики його проведення.

Допити відіграють ключову роль у формуванні достовірної та об'єктивної інформації від учасників кримінального провадження, таких як свідки, потерпілі та підозрювані.

Створення стресових психологічних умов з метою отримання зізнань або іншої інформації може мати значні негативні наслідки для розслідування кримінальних правопорушень, відповідно і впливати на результати досудового розслідування.

Ефективність та надійність допитів також залежать від рівня підготовки працівників правоохоронних органів щодо тактики його проведення із застосуванням відповідних методів. Забезпечення належної підготовки і обізнаності може сприяти використанню гуманних і справедливих підходів під час проведення допитів, адже застосування недопустимих методів можуть призводити до невірних показань.

Насильство та катування в будь-якій формі є неприйнятними і порушують основні права людини. Міжнародні стандарти, такі як Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких,